

Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.)
Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban
 Budapest: Tinta Könyvkiadó –
 Székesfehérvár: Kodolányi János
 Főiskola, 2010. 341 p.

Az utóbbi időben egyre több területspecifikus kutatás-módszertani tanulmányt és könyvet (lásd pl. Károly 2002, Fóris 2008) forgathattak haszonnal a nyelvtudomány művelői. Ezen írások világosan utalnak arra a tendenciára, mely szerint az empirikus kutatás elidegeníthetetlen az alkalmazott nyelvtudománytól: kíváncsi vagyok, hogy a vizsgálódás konkrét és objektív módon mért, gyűjtött és kiértékelt adatok, adatbázisok vagy korpuszok alapján történjen, a kutató operacionalizált, szisztematikus módon keresse meg feltett kérdéseire a választ.

A kutatás célja lehet új információk gyűjtése vagy már meglévő ismeretek megerősítése új módszerek segítségével. Előfordulnak ebben a tudományágban is ún. másodlagos kutatások, amelyek nem lépnek túl korábbi kutatások eredményeinek és elméleteinek egy bizonyos szempontú összefoglalásán és szintetizálásán. Gondolatébresztő, hipotézisgeneráló hatásuk vitathatatlan, mégis a legtöbb kutató vágya és célja az, hogy közvetlen adatelemzésen alapuló kutatása segítségével új eredményeket mutasson fel. Ilyen, ún. elsődleges kutatásnak minősül a kvalitatív és kvantitatív kutatások egész skálája: a megfigyeléstől, az introspekción keresztül a célzott leíráson keresztül a valódi kísérletig. Ez utóbbi a legnehezebben kivitelezhető, mert körültekintően megtervezett, komplex kutatási elrendezést kíván, amiben egy provokált tényező kivételével minden változónak állandónak kell lennie ahhoz, hogy a vizsgált jelenség mögött rejlő ok-okozati összefüggések feltáruljanak, és általánosítható következtetéseket lehessen levonni.

Akár például longitudinális esettanulmányról, akár csoportjelenségek statisztikai elemzésen alapuló keresztmetszeti vizsgálatáról legyen is szó, minden kutatótól egyformán

elvárható a rendszeresség, azaz részletesen kidolgozott kutatási terv készítése, a logikus és objektív szemlélet, a számszerűsíthető adatbázis, a megismételhetőség, a megbízhatóság és az érvényesség. Az alkalmazott nyelvészet területén végzett kutatások főbb módszertani sajátosságait, valamint a különböző kutatási formák főbb jellemzőit részletesen Károly Krisztina (2002) foglalja össze.

A fent említett írások sorához csatlakozik a Gecső Tamás és Sárdi Csilla által szerkesztett *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban* című kötet, amely a Tinta Könyvkiadó által gondozott Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozat 114. darabjaként jelent meg. A kiadvány 330 oldalon 58 szerző átlagosan ötoldalas tanulmányát tartalmazza a szerzők vezetőneve szerinti sorrendben. A tanulmánykötetet nem vezeti be előszó, s mivel a szerzők témaválasztása rendkívül szerteágazó, nincs tematikus rendező elv sem, ami az olvasói értelmezést bármilyen irányba befolyásolná. Nem könnyű tehát a recenzens dolga, akinek ezért nem is célja kiemelni név és cím szerint egyik szerzőt és művet sem.

Mi köti mégis össze a kötetbe került tanulmányokat? Az, hogy szerzőik megmutassák, „hogyan napjainkban a nyelvészetet hagyományosabb területei mellett milyen kérdések foglalkoztatják a nyelvészeket” (1. fülszöveg a könyv hátlapján). A kötet „az ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke és a Kodolányi János Főiskola által 2009 októberében Budapesten közösen rendezett tudományos nyelvészeti konferencia előadásait adja közre” (1. fülszöveg). Minden szerző egy önálló kutatásának teljes folyamatán végigkalkulálja az olvasót, és a szakmai tanácskozás témájának megfelelően mindannyian nagyobb hangsúlyt fektetnek a kutatómunka előkészítési, tervezési, módszertani fázisainak leírására, mint az eredmények bemutatására. Az egyes írások felépítése követi a kutatási beszámolóknál szokásos mintázatot: (1) bevezetés – szakirodalmi adatok áttekintése és hipotézisek, célok megfogalmazása, (2) anyag és módszer

– a résztvevők és a kísérleti elrendezés dokumentálása, (3) eredmények és megbeszélés – adatrögzítés és adatelemzés, (4) következtetések – a hipotézisek és kérdések vizsgálata az adatok fényében, kitekintés, (5) irodalom, (6) függelék/mellékletek. A kötet egészen tükröződik az a már fentebb említett szemlélet, miszerint az alkalmazott nyelvészet a nyelvtudománynak olyan ága, amely megköveteli az empirikus adatgyűjtést, a tárgyilagos adatfeldolgozást és következtetést, és ez a szemlélet kell, hogy jellemezze a tudományág művelőit, kutatóit is.

Minden szerző igyekszik tanulmányában témájának kutatás-módszertani hátterét maximális részletességgel bemutatni, azaz precíz és kritikai leírását adni annak, hogy az eddigi szakirodalomban mely módszerek bizonyultak a legnépszerűbbeknek az adott kérdés vizsgálatára. Gyakran a kutató maga is ezeket a bevált módszereket vagy módosított változataikat alkalmazza saját kérdésfeltevésének megválaszolására, mivel így adatai a már meglévőkkel is összevethetőek lesznek. Néhányan mindezt kiegészítve új kutatási eljárásokat (általában saját fejlesztésű módszereket) vezetnek be.

Attól a néhány kivételtől eltekintve, akik elméleti és kevésbé empirikus oldalról közelítették meg a konferencia témakörét, a tanulmányírók a kvantitatív – kvalitatív kutatások skáláján a dokumentumelemzéstől a mélyinterjúig vagy a kérdőíves vizsgálaton át a kontrollcsoportos kísérletig számos eljárást mutattak be. Általánosságban elmondható, hogy a kutatásokat több módszer együttes használata jellemzi. Az adatgyűjtés és adatelemzés során a kutatók látszólag eklektikus technikákat alkalmaztak, mégis kirajzolódik néhány alapvető módszer, egyfajta módszertani következetesség az egyes témakörök vizsgálatában.

Bár a tanulmánykötetben felsorakoztatott témák nagyon változatosak, az alkalmazott nyelvészet számos területét nagyjából egyforma mértékben érintik. A kommunikációkutatás a legnépszerűbb, mintegy 14 szerző foglalkozik diskurzuselemzéssel, a verbális kommunikáció, a személyes (pl. orvos-beteg),

az intézményi, vállalati, az igazságügyi vagy az interkulturális kommunikáció kérdéseivel, valamint a reklám nyelvével. Nagyjából 4–6 tanulmány képviseli a többi témakört: nyelvhasználat és attitűdkutatás; korpusznyelvészet, lexikográfia; ép és patológiás nyelvhasználat összevetése; terminológia, EU-szaknyelv; fordítástudomány, idegennyelv-oktatás és -tanulás; írott nyelv; stilsztika; leíró, elméleti nyelvészet; spontán beszéd és megértése; kutatómódszertan; statisztika; beszédtechnológia.

Mik számítanak jól bevált módszereknek egy adott témában? Néhány összefoglaló természetű tanulmány egész módszerarzenált mutat be bizonyos témakörök elemzésére (pl. az idegen nyelvi készségek, korpusznyelvészet, stilsztika, beszédtechnológiai szoftverek, harmadik nyelv tanulása, adatgyűjtés multinacionális vállalati környezetben, elmélet és gyakorlat a terminológiában, külkereskedelmi terminológia és szakterületi kommunikáció, névtani kutatások), más írások egy konkrét módszer (pl. az interjú) lehetséges alkalmazási területeit gyűjtik egybe. A legtöbb tanulmány azonban egy konkrét kutatás leírására vállalkozik.

A kommunikációkutatással foglalkozók azt emelik ki, hogy kevés figyelem hárul a verbális kommunikáció dekódolási, megértési szakaszára. Valóban ritka az ezzel foglalkozó tanulmány (pl. mondatészlelés mérése ismétléses feladattal, ép és patológiás jelentésfeldolgozás pragmatikai tesztekkel), annál több a spontán beszéd vizsgálatát célzó leírás. A legtöbbet alkalmazott módszer a hangfelvételek készítése, majd ennek átírása, digitalizálása és főként számítógépes szoftverekkel (pl. Praat) végzett elemzése. Vizsgálják így tárgyalótermi kommunikációt, hezitációs és megakadásjelenségeket, diskurzusjelölők előfordulási arányait és mintázatait akár életkori, nemenkénti, ép és patológiás, szakember és nem szakember összevetésben. Ez a vizsgálati típus előfordult még csoportos interjúkkal elemzett attitűdkutatásban is.

A kommunikációkutatás kedvelt eszköze még a diskurzuselemzés, társalgáselemzés és

esetenként a tartalomelemzés módszere (pl. a marketingkommunikációs üzenetek egyne-műsödésének bizonyítására, kétnyelvű beszélgetések, a társalgás beszélőváltásainak szabályosságai vagy időzítési mechanizmusai, valamint a társalgásokat irányító kulturspecifikus és nonspecifikus konvenciók és mintázatok vizsgálatára), ahol szintén gyakori a hang- és képrögzítés – transzkripció – szekvenciális elemzési technikája, amely nemegyszer kiegészül egyéb etnográfiai módszerekkel (pl. terepmunka, kérdőív, interjú, megfigyelés, attitűdvizsgálatok). A kérdőívzés előnye, hogy sok alanyt lehet gyorsan kikérdezni akár reprezentatív mintán, ahol a mélyelemzéshez kiegészítésként egy kisebb mintán strukturált mélyinterjúk is alkalmazhatók. Gyakori módszere ez a vállalati kommunikáció vizsgálatának, valamint a fordított szöveg érthetősége mérésének. Az idegen nyelv-oktatás és -tanítás kutatásában is gyakori a megfigyelés módszere, valamint a tanórai dialógusok rögzítése és elemzése például az anyanyelvhasználat mennyiségének vizsgálatára. Metaforaelemzéssel pedig tanári nézetrendszerek tipológiája állítható fel.

Ezen módszerek ellenpólusaként jelenik meg az esettanulmány, amelyet főleg az egyéni nyelvhasználat vagy a patológiás nyelvi jelenségek vizsgálatára alkalmaznak, ahol több tesztfeladat segítségével figyelik meg egy adott személy nyelvi viselkedését. Ezekben az esetekben jellemzőbb a saját készítésű, egyedspecifikus teszt. Gyakori azonban az eredmények összevetése ép kontrollszemélynek vagy kontrollcsoportnak ugyanabban a tesztben rögzített teljesítményével. Ilyen kontrasztív elemzési eljárást alkalmaz az online és a nyomtatott szótárak előnyeit és hátrányait bemutató tanulmány, amely a pókerszótárak kapcsán nyújt betekintést a lexikográfia világába.

Elméleti és általános nyelvészeti, valamint nyelvtörténeti módszereket is bevet néhány olyan tanulmány, amely elsősorban alkalmazott nyelvészeti szempontokat kíván érvényesíteni. Gyakran alkalmazott eljárás itt is a kontrasztivitás, bár az elemzés példait a szer-

zők gyakran maguk állítják elő. Olvashatunk például az irodalmi tulajdonnevek fordítási gyakorlatáról, a triangularizáció fogalmáról három nyelvterületen, a kétértelműség vizsgálatáról a reklámokban, a magyar szörend megtanulási nehézségeiről nem magyar ajkúak körében, funkciói és szerkezetekről, valamint állapotigék magyar–angol kontrasztív elemzéséről.

A kötetben felsorakoztatott legtöbb kutatás azonban tendenciózusan korpuszokba gyűjti a vizsgálandó adatait. A kvantitatív szempontú adatgyűjtés lehetővé teszi számos korpusz-nyelvészeti és statisztikai módszer és következtetési eljárás alkalmazását az adatok feldolgozásában. A korpusz nyelvészeti módszerek szinte minden alkalmazott nyelvészeti területen használhatók. Sokan óriási korpuszokkal és adatbázisokkal dolgoznak (pl. a spontán beszéd vizsgálata, az attitűdkutatás, az idegen nyelvi mérések, a terminológia, a lexikográfia, a szaknyelv, a számítógépes nyelvészet, a fordítástudomány, az irodalomtudomány, a kontaktusnyelvészet területén), melyek legtöbbször maguk a kutatók állítják össze saját vizsgálati céljaiknak megfelelően, majd ezeknek a speciális korpuszoknak a segítségével igazolják hipotéziseiket, alakítanak ki új elméleti modelleket, vagy illusztrálnak már meglévő elméleteket. Gyakori a kötetben például irodalmi szövegek (magyarországi német prózaírók vagy Radnóti lírájának) gyűjteménye, amelyet a szerzők a magyar–német kontaktusváltozatok vagy éppen a kommunikáció fatikus és expresszív funkcióinak vizsgálatára állítottak össze. Egy regény szókészletének homogenitása vagy a volna/lenne feltételes módú segédigék előfordulása a szakfordításban szintén vizsgálható volt ilyen módszerrel. Egy több mint egymillió szavas, angol nyelvű EU-dokumentumokat tartalmazó korpuszon a kutató statisztikai gyakorisági vizsgálatokat végzett 40 EU-s műfajban, bizonyos lexikai egységek együttes előfordulását keresve. A szövegfajta szerepe az idegennyelv-oktatásban, valamint a CORES nevű korpuszalapú szókincs-mérő

eljárás is figyelemre méltó próbálkozás a nyelvoktatás terén. A spontán beszéd vizsgálata esetében leggyakrabban az ún. BEA-adatbázisra hivatkoznak (Beszélt Nyelvi Adatbázis, 2008) a kötet szerzői.

A kutatók segítségére lehetnek már kész, online elérhető elektronikus szövegkorpuszok (pl. Magyar Elektronikus Szövegtár, parlamenti beszédek adatbázisai, chatfórumok, blogok, a Biblia és más irodalmi szövegek gyűjteményei, EU-s fordítások és eredeti szövegek, levelezés és más dokumentumok).

A korpuszelemzés során több számítógépes szoftver segítségét is igénybe veszik a szerzők. Ezek többnyire a Praat, az SPSS és a MATLAB szoftverek. Az is előfordul, hogy az adott célra megfelelő saját szoftvert fejlesztenek ki.

A kötetben található tanulmányok olvasása során az a tanulság fogalmazódik meg bennünk, hogy a modern alkalmazott nyelvészeti kutatások már nem nélkülözhetik a korpuszokat és a statisztikai elemzéseket, valamint az, hogy egy-egy tudományos részterületnek sincs még teljesen egységes (vajon kell-e?) módszertana, inkább módszercsoportokról beszélhetünk. Egy kutatás sikere vagy kudarca nagymértékben függ annak módszertani megalapozottságától. Ezért minden kutatónak élnie kell azokkal az egyre bővülő kutatásmódszertani lehetőségekkel, amelyek ma már az alkalmazott nyelvtudomány területén is rendelkezésre állnak. Fontos azonban, hogy választását a modern technikák sokrétűsége adta lehetőségek közül a kísérlet mögötti kutatási cél, elképzelés határozza meg.

Simon Orsolya

IRODALOM

- Fóris Ágota (2008): *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Károly Krisztina (2002): Az alkalmazott nyelvészeti kutatások néhány alapvető módszertani kérdéséről. *Alkalmazott Nyelvtudomány* II/1, 77–87.

Medve Anna – Farkas Judit – Szabó Veronika

4×12 mondat

Iskolakultúra-könyvek 40.

Veszprém: Iskolakultúra, 2010. 207 p.

„Úgy véljük, hogy a lehetőség megvan, de az eszköztár hiányzik a közoktatásban és a pedagógusképzésben a különféle nyelvészeti paradigmák megjelenésére” – olvasható az *Iskolakultúra* sorozat 40. kötetében, a *4×12 mondat* című tanulmányban (7).

A szerzők, Medve Anna, Farkas Judit és Szabó Veronika nem kevesebbre vállalkoztak, mint hogy 12 mondatot négyféleképp elemezve bemutassák a generatív grammatika alternatív mondatelemzési rendszerét az általános iskolai és középiskolai nyelvtanoktatásban, gyakorlati ismeretszerzési lehetőséget biztosítva ezzel a pedagógusok számára. E rendszer megismerésére, az elméleti tudás megszerzésére megvan a lehetőség, a technikai segítség azonban igen kevés, állítják a kötet írói. Így nem könnyű elérni, hogy akár a tanárképzésben, akár már az oktatásban részt vevő kollégák ennek a modellnek a területén is biztonságot adó kompetenciákkal bírjanak, holott „a magyartanári képesítési követelmények ezt explicit módon meg is fogalmazzák” – olvasható a bevezetőben (7). Magyar szakos kollégáimat a témáról megkérdezve többüktől kaptam azt a választ, hogy jó lenne tanítani a generatív grammatikán alapuló mondatelemzést, de ahhoz jobban kellene érteni hozzá, jó tankönyvről pedig – amiből a tanár a gyakorlati oktatásra felkészülhet, illetve amiből taníthat – nemigen tudnak. A hasonlóan érző pedagógusoknak nagy segítségére lehet tehát ez a mű.

A kötetben az egyes – egyre bonyolultabb – mondatokat négy módon elemzik a szerzők: először a hagyományos szisztéma szerint, esetenként rámutatva annak hiányosságaira, a rendszert olykor felborító általánosításaira. Ezt követi az egyetemi, az általános iskolai és a középiskolai szintű generatív grammatikai modell bemutatása. A legrészletesebb,